

TÜRK FOLKLOR ARASTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBULDA ÇIKAR, HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ VE YAZI İŞLERİ MES'UL MÜDÜRÜ: İHSAN HİNÇER

SAYI: 37

AĞUSTOS 1952

YIL: 4, CİLT: 2

Çan Korkları ve Çıngırtılı Oyunlar

Yazan: Mahmut Ragıp GAZİMİHAL

Çan deyince aklımıza kanpana gelerek a-dam sen de deyip geçebiliriz; tontrak, çingirak gibi boy boy çeşitlerinin en eski kültürlerden en uzak ülkelere kadar folklor malzemesi halindeki zenginliğini —bir ikaz eden çıkmazsa— belki tasavvur bile edemeyiz. Halbuki ilgilenmeye değer bir konudur. Müsiki ile il-gisi azdır, fakat izler açabilir. Çıngırağın halk inanışları arasındaki yerini şehirliiler çoktan unutmuş bulunsalar da, nice ülkelerin köyle-rindeki hatıralarını etnograf arayıp duruyor; buna inanmak için meselâ A. Schaeffner'in «Müsiki âletlerinin menşei» başlıklı kitabını biraz karıştırmak yeter (1). Yazarın meselâ Asya kültürleriyle ilgili olarak toplayabildiği malzemeye Anadolu'dan da bazı hatıralar ka-tılabileceğini sanıyorum. Konuyu peşin hü-kümlerle çingırağın çekirdeği kadar küçüm-semezsek, eminim ki —dikkatlice soruşturma-lar neticesinde— havsalamızı, tatmin edebilecek malzemenin toplandığına bizler de şahit olu-ruz. Kendi elde edebildiğim bir iki ipucu ko-nunun iyi niyetle karşılanmasını şimdiden â-mirdir; bunları ilk misâller halinde arz ediy-o-rum.

Folklordaki geniş görüşüyle tanınan bir öğretnen sekiz on yıl önce bana Bolu'nun Çarşamba bucağı Kozyakası köylüleri arasın-daki bir müşahadesini not ettirmişti: keçi sü-rülerinde hayvanların boynuna takılan, kalın,

dan inceye perde perde düzenli, ve mânalı sayılarda olarak 9 veya 12 tunç çanla müceh-hez bir nevi iskalalı tasma bahis konusuydu. Dizi hayli ağır olduğu için aynı tasmaları ko-yunlar taşımıyormuş. Çanlar uzunca kalaklı ve içerden asma vurgulu tipten... Dikkati çen-ken taraf, çanların sıralanışında gam dizisine iyice riayet olunmuş imiş! Sıra tam ise diziye tutuk, eksikse ağız diyorlarmış (Meselâ: Ba-nun çam ağız gelmiş). Ne yazık ki perde ara-lıkları nota ile tesbit edilebilmiş değildir. — Görülüyor ki ilk bir müşahade bile hem mü-siki yolunda iki halk terimi vermekte, hem de Asyanın «boy boy çanlarla müsiki aleti-düzenlemek geleneği ile bu Anadolu çan koru arasında bir münasebet aranıp aranmayacağı düşünmesine yol açmaktadır. Bay Ali Rıza Yalçın davar korkularının çobana müsiki ilham edebilecek lâtıflıkta olduğunu şu cümlesiyle belirtmişti: «Süründe türlü sesler çıkaran ko-yun çanlarının yıllar sonunda çobanın kulağı-na sındırıp bestelediği bir havanın adı da Çobanhavası'dır. Muktedir kavalcılar bir sü-rü koyunun geçişini, ritradlı akıp süzülüşünü bu havanın çınlayışında canlandırırar.» di-yor (2). Şu halde çan korkularının şümülü ara-ştırılırken havaları bile bulunabilecek demek-tir. — Şaman kültüründe çan gibi çingırtılı nes-nelerin kötü ruhlara, türlü hastalıklara karşı bir korunma, onları ülkütüp kaçırma vasıtası

İktisadî Folklor :

Faizcilik

Yazan: M. Enver BEŞE

Dil Derleme Komitesinin İstanbul merkez heyeti folklor subesinde çalışırken, bana sa-natların tetkiki işi tevdi edilmişti.

Klavuzun bu kısmında hatırımda kaldığına göre tetkik mevzuuna giren (240) sanat adı ya-zıdır. Bilmiyorum bu şubede bir hayli meş-gul oldum, fibristte faizcilik de var mıydı?

Epiy vakit geçmiş olmasına binaen yanlış tahattur etmeyorsam yokdu.

Böyle tahmin ediyorum.

Faizcilik, folklor bakımından tetkik mev-zuuna girecek bir mevzu mudur? Buna, evet, cevabını verebiliriz.

Çünkü, içtimai bünyemizde asırlarca men-fi rol oynayan ve uzun yüz yılların yürüyüşü içinde mütakâmil bir sanat-ı mahsus haline ge-len bu iptidai iş şubesinin bütün tetferuatıyla anlatılabilmesi bize bugün bile tamamıyla ma-lûm olmayan sosyal inhitatımızın en mühim âmillerinden birini anlatmış olacaktır diye ü-mid ediyorum.

Mürabahacılık, tefecilik, faizcilik namla-rını alan bu kurun-vustal bankacılık tarzının neveleri ve bunları kimlerin yaptığını öne a-lalım.

Esas itibarıyla:

I). İstanbulda faizcilik.

II). Taşrada (Anadoluda) faizcilik.

İlk olarak İstanbulun faizciliğini ele ala-cağız, daha fazla tefeci denilen bu sanat erbabi-nin müntesiblerinin cins, ırk, içtimai mahiyet ticari kabiliyet ve umumî rollerini izaha çalış-sacağız:

A) - İraniler

B) - Dul kadınlar

C) - İrsen faizciliği tevarüs eden mahdud bazı zenginler, (Horoz Mehmed, Tavuk Hasan, Gıyâ Mustafa) gibi adlarla, halk arasında teh-zilen, tevşim ve telkib olunan kimseleri...

Bu iş erbabi diğer sanat şubelerinde oldu-ğu gibi, hiç bir kayda, herhangi bir cemiyet teşekkülüne, hattâ en küçük bir vergiye bile bağılı olmaksızın bütün içtimai kuyudattan a-zade her biri başlı başına münteriden çalışan kalabalık bir kütle teşkil ederlerdi.

A). İranilerden bir dükkân açabilecek ka-dar sermaye toplayabilen ekseriyetle iki arka-

daş bir dükkân tutar, tütün, çay, kahve, şeker zarf, kâğıt, kalem, defter gibi ufak tefek eşya ile birlikte, vitrinlerine yerleştirdikleri murab-ba şeklindeki cam dolaba da bir kaç dakı altı-nu, beş - n lira para yerleştirirler, İranilerin zengin kısmı diyebileceğimiz bu birinci kısım-daki faizciler aynı zamanda her iki yılda bir memleketlerine münavebe ile gidip gelirler, dükkânla birlikte hiç değişmeyen borçlularını da bir birlerine devr ederler.

Dükkân açmadan çalışanlar da, münavebe ile memleketlerine gidip gelirler, bunlar han-larda yatıp kalkar, kendilerini serseri vasfın-dan kurtarmak için omuzlarına bir kaç havlu a-sup ellerine bir iki kutu çorap alarak mahalle mahalle dolaşır her ay alacaklı oldukları evlere uğrayarak gittikçe katmerleşen yüzlerce kimse-ye taksim ettikleri 700-800 liranın her ay ken-dilerine temin ettiği 50-60 lirayı kapu kapu ge-züp toplarlar.

B). Dul kadınlar: bunlar da ellerine geçir-dikleri bir kaçyüz liranın geliriyle müreffeh bir geçim temin eden gözü açık mahalle karua-rıdır, bunları acemlerden ayıran, dükkânları yoktur, sokaklarda dolaşmazlar, yalnız evlere gidüp gelirler bunların içinde bohçacılık ve ay-nı zamanda muhabbet delallığı yapanlar da var-dır (1).

C). Asıl tefeciler ki:

Bunlar adları, sanlarıyla anılırlar, ufak te-fek paralar ikraz ettikleri gibi, ipotek tesisi suretiyle de geniş miqyasta ve fakat üzerinden kalkılmaz büyük faizlerle para veren kimselerdir.

Bunlar yaşadıkları devrin ahlâk telakkî-lerine göre günâhkâr menfur addedilmekle beraber paralarının temin ettiği nüfuz saye-sinde muhiblerinin en şayanı hürmet adam-ları gibi sayılır ve öyle karşılanırlar!...

Bunların ekseriyeti, sanatı baba veya de-delerinden tevarüs etmişlerdir.

Artık mevzuumuzun ikinci kısmına girebi-liriz:

I) Sanatın icrası şekli

II) Takip usulleri

III) Faiz nisbetleri

VI) İçtimai tesirleri.